

УДК 343.1

*Письменний Д. П.**кандидат юридичних наук,**доцент, заслужений юрист України,**професор кафедри кримінального процесу**Національної академії внутрішніх справ (м. Київ)*

КРИМІНАЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ ТА ВИКЛАДАННЯ

1. Як відомо, в основі процесу правового регулювання державою суспільних відносин лежать соціально економічні явища та консервативність правових норм. В зв'язку з розвитком суспільства, соціальні та економічні відносини, що постійно змінюються, породжують нові орієнтири і цінності, які держава виділяє в якості пріоритетних та таких, що заслуговують підтримки. Так само формується й відношення до суспільно небезпечних явищ, які в подальшому забороняються державою. Виникає соціально-правова необхідність зміни діючих в суспільстві, законодавчих та нормативних актів. Таким чином, розробка, узгодження та прийняття Кримінального процесуального кодексу України, застосування його положень в конкретних правовідносинах між його учасниками – все це є елементами єдиного процесу правового регулювання соціальних відносин в сфері кримінального судочинства. Саме процес правового регулювання відображає взаємовідносини держави та соціальних відносин

© Письменний Д. П., 2014

© Національний університет «Острозька академія», 2014

-
- Кримінальне процесуальне законодавство України: окремі питання правозастосування та викладання / Д. П. Письменний // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14pdpptv.pdf>.

в суспільстві, в тому числі, вирішує проблему вдосконалення кримінального процесуального законодавства шляхом зміни чи оптимізації, покращення правовідносин, що складаються в державі, по розкриттю й розслідуванню кримінальних правопорушень та встановленню осіб, які їх вчинили.

2. Виповнюється два роки як українське суспільство живе з новим Кримінальним процесуальним кодексом, який набрав чинності 20 листопада 2012 року. Розгляд питань правозастосування та викладання КПК України обумовлено важливістю професійної підготовленості та професійної правосвідомості працівників правоохоронних органів для реалізації норм цього Кодексу.

Моніторинг реалізації нового КПК в 2014 році, зустрічі на науково-практичних конференціях, «круглих столах» з суддями, прокурорами, на практичних заняттях в Центрі післядипломної освіти НАВС з керівниками органів досудового розслідування, слідчими органів внутрішніх справ, співробітниками оперативних підрозділів ОВС дають підстави для висновку про те, що правозастосовувачі не завжди готові до роботи за новими правилами, які містяться в цьому Кодексі, та виконанню своїх повноважень.

Питання, з якими звертаються керівники органів досудового розслідування, слідчі та співробітники оперативних підрозділів ОВС і ті труднощі, що виникли та виникають при розгляді конкретних кримінальних правопорушень чи окремих питань по ним, дають підстави стверджувати, що окремі критичні оцінки норм КПК обумовлені нерозумінням або незгодою з загальною концепцією нового Кримінального процесуального кодексу України, нехтуванням при цьому системним розглядом, як норм, які регламентують загальні положення, так

▪ Кримінальне процесуальне законодавство України: окремі питання правозастосування та викладання / Д. П. Письменний // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14pdptv.pdf>.

і норм, що регулюють окремі процесуальні дії або слідчі чи судові рішення.

3. Жорстка критика КПК України нерідко обумовлена безпосереднім зв'язком між рівнем та видами злочинності в державі та нормами кримінального судочинства, особливо тими, які не являються і не можуть самі по собі бути дійовим засобом боротьби зі злочинністю.

З вимог дієвої боротьби зі злочинністю прямо впливають пропозиції по обмеженню прав і свобод підозрюваного і обвинуваченого, а також посилення впливу потерпілого на хід і кінцевий результат конкретного кримінального провадження.

4. Не можна погодитися з тим, що віднесення слідчого до сторони обвинувачення означає його націленість тільки на збирання обвинувальних доказів.

Очевидно, що прояв в функціях основних напрямків процесуальної діяльності, тобто повноважень того чи іншого учасника, в даному випадку слідчого, не має на увазі зробити його діяльність «односторонньою», оскільки це означало б звільнення його від перевірки всіх версій, в тому числі і версій захисту, від з'ясування фактичних даних, що вказують на обставини, які характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання або є підставою для звільнення його від кримінальної відповідальності (ст. 91 КПК України).

5. Серед значного кола практичних проблем реалізації нового КПК України слід виділити такі:

- через недостатню кількість суддів в місцевих судах виникають проблеми з формуванням і періодичністю засідань колегіальних складів суду відповідно до ч. 9 ст. 31 КПК. Це, в свою чергу, призводить до порушення засади розумності строків судового розгляду (ст. 28 КПК);

▪ Кримінальне процесуальне законодавство України: окремі питання правозастосування та викладання / Д. П. Письменний // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14pdpptv.pdf>.

- надмірне навантаження на слідчих ОВС, яке зросло з кількох десятків справ на місяць до сотні кримінальних проваджень.

Основна причина цього – це зміна відносин між слідчими та оперативними співробітниками відповідно до ст. 41 КПК. Якщо раніше весь масив заяв і повідомлень про злочини розподілявся між слідчими та особовим складом оперативних підрозділів МВС, то зараз оперативні співробітники позбавлені ініціативи і працюють тільки на підставі доручення слідчого, прокурора.

Виходом із ситуації, що склалася, могло би стати переведення достатньої кількості співробітників оперативних підрозділів ОВС на посади слідчих.

- питання комплектування кадрів. Відповідно до Огляду ГСУ МВС України «Про службову діяльність слідчого апарату органів внутрішніх справ України за дев'ять місяців 2013 року» станом на 01.10.2013 року некомплект в слідчих підрозділах становив 1081 посаду, або 6 %. В слідчих підрозділах в Донецькій, Запорізькій, Полтавській, Чернігівській областях, містах Києві та Севастополі, на Одеській, Південній, Південно-Західній та Придніпровській залізницях некомплект склав від 8 % до 19 %.

Слід зазначити, що у відпустках по догляду за дітьми перебуває майже 1,5 тис. слідчих, що становить 9 % від фактично працюючого особового складу слідчих підрозділів.

Отже, питання укомплектування вакантних посад слідчих ОВС та своєчасного заміщення посад осіб, що перебувають у відпустках по догляду за дітьми, може суттєво вплинути на персональне навантаження слідчих в окремих органах досудового розслідування.

6. Системний аналіз норм КПК України важливий не тільки для правозастосувачів, але й при вивченні курсу кримінального

▪ Кримінальне процесуальне законодавство України: окремі питання правозастосування та викладання / Д. П. Письменний // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14pdpptv.pdf>.

процесуального права у вищих навчальних закладах, а також при навчанні практичних працівників правоохоронних органів в системі підвищення їх кваліфікації.

В п. 21 Перехідних положень до КПК України Кабінету Міністрів України доручалося забезпечити підготовку та впровадження в юридичних вищих навчальних закладах нових навчальних програм з вивчення нового кримінального процесуального законодавства.

Якщо Кримінально-процесуальний кодекс України 1960 року нараховував більше 450 статей, то у новому Кримінальному процесуальному кодексі – 614 статей. Тільки ця обставина вказує на те, що нинішнє процесуальне законодавство потребує більш суттєвої уваги щодо питань його вивчення. В зв'язку з цим, у вищих навчальних закладах юридичної спрямованості спостерігається різний обсяг годин, які відводяться на вивчення навчальної дисципліни «Кримінальний процес». Так, у Національному університеті «Одеська юридична академія» на факультеті підготовки слідчих для ОВС кримінальний процес вивчається два роки протягом 4 семестрів. Всього аудиторних занять – 258 годин, із них – 128 годин лекційних занять (64 лекції), 130 годин семінарських занять (65 семінарів), 174 години самостійної роботи (87 занять).

У Львівському національному університеті імені Івана Франка на юридичному факультеті на вивчення кримінального процесу відводиться 148 годин, із них – 74 години лекційних занять (37 лекцій) та 74 години семінарських та практичних занять. Крім того, в цьому ВНЗ викладається спеціальний курс «Нове кримінальне процесуальне законодавство» – 60 годин, із них – 54 години – лекції, 6 годин – семінарські заняття.

У Національному університеті «Юридична академія імені Ярослава Мудрого» на факультеті підготовки слідчих на вивчення дисципліни

-
- Кримінальне процесуальне законодавство України: окремі питання правозастосування та викладання / Д. П. Письменний // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14pdpptv.pdf>.

«Кримінальний процес» передбачено на проведення лекційних занять – 94 години (47 лекцій), а на проведення семінарських та практичних занять – 62 години (31 заняття), самостійна робота – 114 годин (57 занять).

У Київському національному університеті імені Тараса Шевченка на юридичному факультеті на вивчення цієї навчальної дисципліни відводиться всього 136 годин, із них – 86 годин на проведення лекційних занять (43 лекції), на проведення семінарських занять – 50 годин (25 занять), самостійна робота – 152 години.

У Національній академії внутрішніх справ (м. Київ) кримінальний процес вивчається всього – 144 години, із них – 46 годин на проведення лекційних занять (23 лекції), на семінарські заняття – 56 годин (28 занять) та на практичні заняття – 42 години (21 заняття), крім того – 126 годин відводиться на самостійну роботу.

З метою набуття професійних навичок майбутніми слідчими в Академії викладається спеціальний курс «Складання кримінальних процесуальних документів» в обсязі 36 годин, із них – 6 годин на проведення лекційних занять (3 лекції), на проведення практичних занять – 30 годин (15 занять).

В Одеському державному університеті внутрішніх справ на факультеті підготовки фахівців для підрозділів досудового розслідування на вивчення кримінального процесу відводиться 154 години аудиторних занять, із них – 52 години лекційних занять (26 лекцій), проведення семінарських та практичних занять – 102 години (51 заняття), самостійна робота – 116 годин (58 занять). Крім того, в цьому навчальному закладі викладається спеціальний курс «Досудове слідство в ОВС» в обсязі – 138 годин, із них – 6 годин лекційних занять (3 лекції) і 132 години практичних занять (66 занять).

-
- Кримінальне процесуальне законодавство України: окремі питання правозастосування та викладання / Д. П. Письменний // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14pdpptv.pdf>.

Проведений порівняльний аналіз свідчить про те, що в кожному вищому навчальному закладі на вивчення навчальної дисципліни «Кримінальний процес» відводиться різний обсяг навчальних годин. Вважаємо, що МОН України слід встановити обов'язковий обсяг навчальних годин на вивчення цієї дисципліни та затвердити типову навчальну програму з вивчення нового кримінального процесуального законодавства.

7. Вивчення навчальної дисципліни «Кримінальний процес» повинно сприяти розумінню того важливого значення, яке мають гарантії прав та свобод особи в сфері кримінального судочинства як правозастосовній діяльності правової держави з метою утвердження справедливості.

При цьому справедливість стосовно до кримінального судочинства повинна розумітися не тільки і не стільки в кримінально-правовому аспекті, як співрозмірність покарання вчиненому та особі засудженого, а як сукупність процесуальних правил, які забезпечують право на справедливий судовий розгляд (ст. 6 Європейської конвенції про захист прав і основних свобод людини).

У цьому відношенні важливе значення має вивчення прецедентів Європейського суду з прав людини, що повинно сприяти подоланню професійної деформації, яка проявляється, зокрема, в стереотипах поведінки в рамках раніше діючого кримінального процесуального законодавства.

-
- Кримінальне процесуальне законодавство України: окремі питання правозастосування та викладання / Д. П. Письменний // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14pdpptv.pdf>.

Письменный Д. П.

Кримінальне процесуальне законодавство України: окремі питання правозастосування та викладання

Проведено порівняльний аналіз вивчення навчальної дисципліни «Кримінальний процес» в контексті реформування кримінального судочинства та системи вищої освіти. Запропоновано встановити обов'язковий обсяг навчальних годин на вивчення цієї дисципліни та затвердити типову навчальну програму з вивчення нового кримінального процесуального законодавства. Вивчення навчальної дисципліни «Кримінальний процес» повинно сприяти розумінню того важливого значення, яке мають гарантії прав та свобод особи в сфері кримінального судочинства як правозастосовної діяльності правової держави з метою утвердження справедливості.

Ключові слова: кримінальний процес, вища освіта, кримінальне процесуальне законодавство, навчальна дисципліна

Письменный Д. П.

Уголовное процессуальное законодательство Украины: отдельные вопросы правоприменения и преподавания

Проведен сравнительный анализ изучения учебной дисциплины «Уголовный процесс» в контексте реформирования уголовного судопроизводства и системы высшего образования. Предлагается установить обязательный объем учебных часов на изучение этой дисциплины и утвердить типовую учебную программу по изучению нового уголовного процессуального законодательства. Изучение учебной дисциплины «Уголовный процесс» должно способствовать пониманию того важного значения, которое имеют гарантии прав и свобод личности в

-
- Кримінальне процесуальне законодавство України: окремі питання правозастосування та викладання / Д. П. Письменный // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14pdpptv.pdf>.

сфере уголовного судопроизводства как правоприменительной деятельности правового государства с целью утверждения справедливости.

Ключевые слова: уголовный процесс, высшее образование, уголовное процессуальное законодательство, учебная дисциплина.

Pysmennyi D. P.

The criminal procedure legislation of Ukraine: some questions of law and teaching

A comparative analysis of the study discipline «Criminal proceedings» in the context of reforming the criminal justice system and higher education is done. The autor makes a conclusion that a set amount of training hours required for the study of this discipline and adopt a typical training program on the new criminal procedure law. Learning discipline «Criminal proceedings» shall promote understanding of the importance which should guarantee the rights and freedoms of the individual in criminal proceedings as enforcement of the rule of law for the purpose of establishing justice.

Key words: criminal process, higher education, criminal procedure law, training course.

-
- Кримінальне процесуальне законодавство України: окремі питання правозастосування та викладання / Д. П. Письменний // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14pdptv.pdf>.